

הגישה העוקפת במלחמת העצמאות

נכתב לפי הרצאת

אלוף יצחק רבין

המפתיע את התפיסה שבאה לידי ביטוי בהיערכותו של אותו מפקד יריב — עליידי שנקטת בפעולה הבלתי-צפויה לו. פירושה של גישה זו — לא לאפשר ליריבך לתקן הערכתו בזמן כזה שעוד יניח לו לתקן את היערכותו בטרם השגת אתה השגים של ממש.

ציון הכרחי שני הוא כי כל זה — ביחוד כשיטה כוללת — בא יותר לידי ביטוי בדרגים הגבוהים יותר — ובעיקר במושגים אסטרטגיים — שם יכול ביטוי זה להיות הרבה יותר מעשי, ואף מכריע. בהגדירו את הגישה העוקפת כגישה אסטרטגית כתב לידל-הארט: „נניח כי יופה כוחו של אסטרטג לבקש הכרעה צבאית. הוא האחראי לכך שזו תבוקש במסיבות רבות-היתרון ביותר, כדי להפיק את התוצאה ששכרה רב ביותר. מכאן, שמטרתו האמתית אינה לבקש אחר קרב, אלא לבקש אחר מצב אסטרטגי רב-יתרונות כל כך, שאם לא יספיק להוליד הכרעה מכוח-עצמו — יוכל המשכו עליידי קרב להשיגו לבטח“.

ניתן לומר, כי שני הדברים המאפיינים במיוחד את גישתו של לידל-הארט אל מושג ה„גישה העוקפת“ הם:

- נקיטה בקור-פעולה שיהא בלתי-צפוי עליידי הצד השני;
- הליכה בקו אשר ממנו קיימת תמיד האפשרות לפתח פעולה לקראת שני יעדים אלטרנטיביים לפחות — והמשאיר על-כן את יריבך תמיד בפני „סימן שאלה“ לגבי היעד אליו תלך; עד שבהגיעך אל היעד בו בחרת באמת — כבר אין הלז יכול להספיק להיערך אחרת ולהעתיק די כוחות לכיוון ההוא, ואילו הברירה היכן לתקפו נתונה בידך.

יש המרחיבים את ההגדרה של הכלל השני המתבלט מספריו של לידל-הארט וטוענים: בחר בקור-פעולה בלתי-צפוי כדי שתוכל להשיג חופש-פעולה מלא במהלכי-הקרב שלך — ולשלול חופש זה מן האויב. הגדרה מעניינת מסוג זה מצויה במכתבו של ל.ה. אל מי שהיה סגן ראש-המטה של כוחות-המזרח-התיכון הבריטיים בסוף תקופת פיקודו של אוקינלק, מ'ורגנ. א. דורמן-סמית:

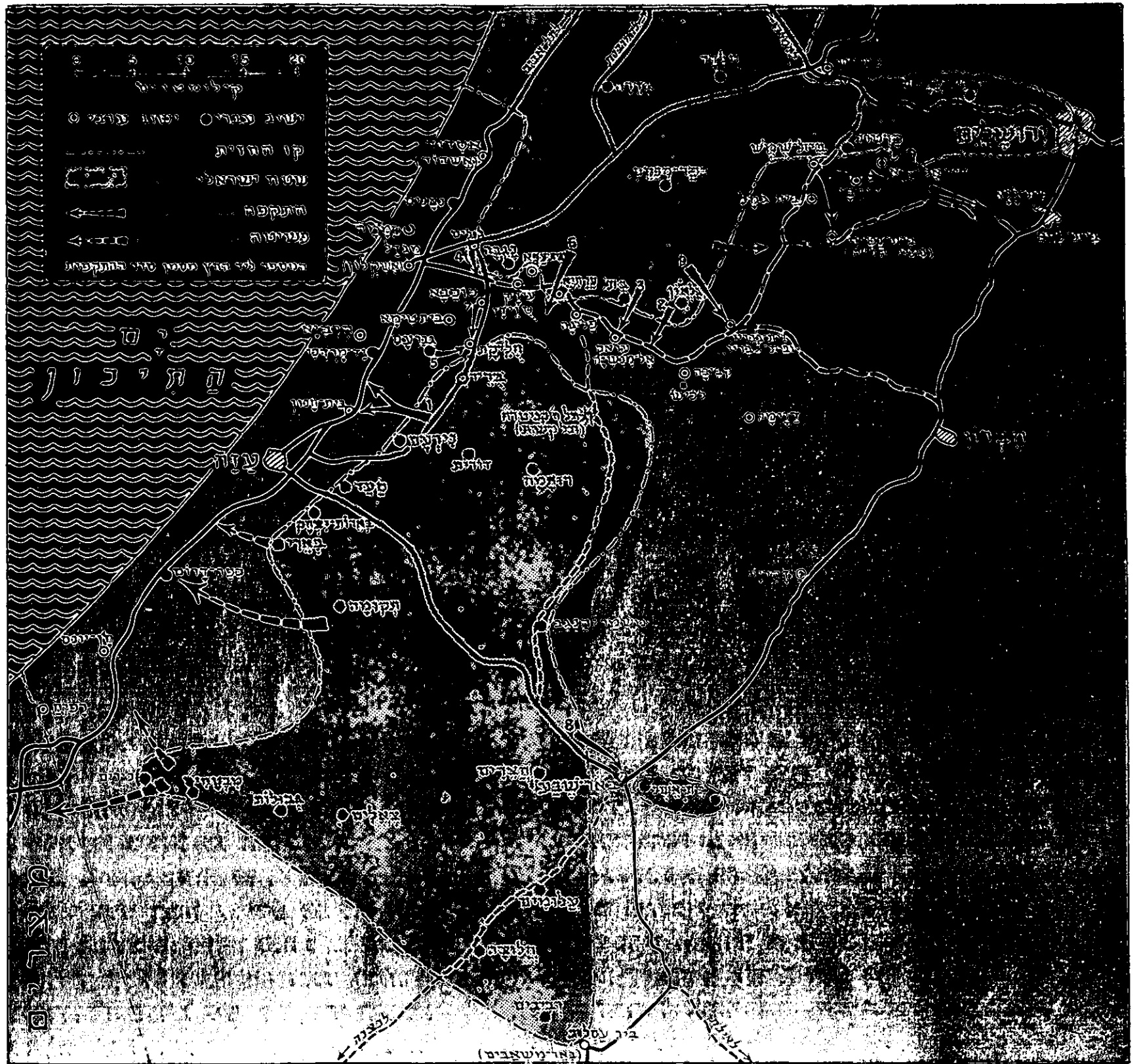
„קוראים מחונני-חוש-ביקורת המעיניים בספרך לא ימצאו בו מתכונים-מקודשים המביאים להצלחה; תחת זאת יגלו בו מפתח לאורח-גישה אל בעיות המלחמה בכל הדרגים; ואותו מפתח הוא — עקיפין. זהו כלי-מחשבת מובהק, ומתאים אך ורק

כמה וכמה פנים למלחמת-העצמאות של ישראל בתור חזיון צבאי; והבאים לנתח נסיונה ולקחיה עושים זאת, תכופות, מזויות-ראיה שונות. אחת המעניינות והמאלפות שבהן היא ההתבוננות במלחמת-העצמאות מבחינת היסוד של גישה עוקפת, הכלול בלא-מעטים ממבצעה (מן הראוי לעמוד על יסוד זה, להבליט את המקרים של נקיטה נכונה בגישה העוקפת — ולעתים לציין לשלילה את המקרים בהם היה אופן הנקיטה מוטעה).

אך לפני שמדברים על גישה-עוקפת — יש צורך להגדיר מהי, ולהסביר כיצד היא משתלבת במושג של תורת ניהול-מלחמה. האמת היא שאת המושג „גישה עקיפה“ יש ומגדירים הגדרות שונות. לידל-הארט, אשר תרם רבות לגיבוש המושג, ניתחו במפורט, על רקע קורות המלחמות, בספרו הנודע על „אסטר-טגיה של גישה-עקיפה“*. אך לא נטעה אם נאמר כי הדבר הבולט העיקרי שבכל צורות ההסבר ל„גישה העקיפה“, והמכנה-המשותף שבהן, הוא השאיפה לאורח פעולה שיהא בלתי-צפוי — או צפוי-פחות — לצד השני; ואשר לא רק יפתיעו ויוציאו משינוי-משקלו — אלא אף יאלצו להתאמץ להיערך מחדש, בכדי שיוכל לקדם פני מהלכך. או אז נוצרים תנאים בהם ניתן לך להשיג השגים מכריעים — או שניתן לך „קור-התחלה“ חדש-בתכלית להשגת משימתך.

ננסה-נא להמחיש הגדרה זו. כל גוף-לוחם, שעה שהוא נערך למלחמה, מנתח את נתוני השטח, מזה ואת אפשרויות פעולת היריב, מזה. לפיכך בוחר הוא לעצמו את אופן היערכותו — ולא תמיד במקומות הכי חזקים כשלעצמם — גם מתוך ניתוח אפשרויות היריב הנראות לו כסבירות ומתוך חישוב של אפשרות כזו להתראה על גילויי כננות האויב אשר תניח לו סיכוי להיערך אחרת, לכשתסתמן אולי אותה אפשרות דוקא שהערי-כה כסבירה-פחות. לדעת, המכנה-המשותף שבכל גרסאות הגישה-העקיפה הוא שלמקום, אשר הועדת להופעתך הבלתי-צפויה, תגיע לפני שתוכל להינצר ההיערכות-המחודשת של יריבך לקידום פני אפשרות זו. כלומר: בעיקרה הגישה העוקפת היא הפתעת הפיקוד. לא הפתעת המפקד-כפרט, לערעור קור-שיקולו האישי; כי אם נקיטה באורח-פעולה

* הופיע בתרגום עברי בהוצאת „מערכות“ — המער.

חבצע „יואב“

תהליך. לתכלית זו מבקש הנך אחרי כל האמצעים האפשריים לכך שאויבך יישאר תוהה; ומכאן ערכם של יעדים אלטרנטיביים. אבל אין לך כללים מוחשיים, ותקוה לא תהיה לו למצביא הממוצע הטוב* ישירה תפיסה, אשר לגביו גם האבק שעל לחס-הפנים קדוש הוא מכל.

אין מקום רב לספק שהתכונות השכליות האמתיות הדרושות להצלחה בכל רמות הפעילות הצבאית הן שכלי-ישר, תבונה — ועקיפין; והתכונה האחרונה הופכת נחוצה ביותר ככל שעולה האדם במדרגות אל מישור הפיקוד העצמאי. אכן, דרכה של הגישה העקיפה — היא היא הדרך לנצח במלחמות.

הקדמה זו, אולי ארוכה במקצת, דרושה כדי להבהיר למה יכוון להלן השימוש במושג „גישה עוקפת“. לפיכך מתמצית היא בשנים: א) הליכה בקו בלתי צפוי; ב) לא רק השארת האויב „צלוב על קרני הדילמה שלו“ (עקב הסתמנות שני

לשימושם של המחוננים בחוש-ביקורת והסוטים-מן-המקובל — אותם אנשי-צבא פתוחי-מוח היכולים לומר, יחד עם בריאן בורו לפני קרב-קלונטרף: „מה יהיה טיבה של המלחמה היום? אין לו לענין זה חוק, שהנך מבחין בו על נקלה. הגורמים הנתונים של אותו מצב — משהערכת אותם נכונה, בבקשך אחר האמצעים הטובים ביותר להתקפה בלתי-ישירה על חופש הפעולה השכלי והפיסי של האויב — הם שיכתיבו את עקיפת הפעולה ההולמת. פעם תהיה היא לוגיסטית ופעם אחרת — בליסטית. בהתקפה ובהגנה יש להשתמש בהתאם לציוויי העקיפות. הגנה אסטרטגית — יתכן ותכתיב התקפה. התקפה אסטרטגית — יתכן שתטיב לצמוח מתוך הגנה-טקטית בתחילה. החשוב הוא — גישת המחשבה שלך. העקיפות היא תמיד התקפית. רוח הגנתית כלפי יריב, ולו גם יראה הלז רב-עצמה, היא רוח מוכה. מטרת העקיפות היא למצוא את הסדק שב-שריון היריב; ובעיקר — בשריונו השכלי. מטרתך היא — שבירתו הפסיכולוגית של הפיקוד היריב; וקנה-המידה להצלחה הוא — מידת חופש-פעולה ממנה תהנה אתה בסופו של אותו

* „le bon général ordinaire“ — טיפוס-הגנרל אשר נפוליאון סלד בו ביותר ...

יעדים אלטרנטיביים) — אלא אף נטילת חופש-הפעולה ועצמאות-ההחלטה ממנו.

ננסה עתה לראות את התגלותם של שני העיקרים, לחיוב ולשלילה, בדוגמאות שונות ממלחמת-השחרור — לאודוקא לפי סדרן הכרונולוגי, כי אם על-ידי הבלטת מקרי שימוש נכון בהם, מזה — ומוטעה, מזה.

נפתח בהשוואת שני מבצעים: „גייס“, בסוף יולי 1948, בתום קרבות „עשרת הימים“ נגד המצרים; ו„יואב“ (או „עשרת המכות“) — באמצע אוקטובר. ותחילה — מקצת „מבוא“.

הפלישה הערבית נפתחה, כזכור, בתכנית כוללת עליונה — אך ספק מוסכמת, או מתואמת. הירדנים נועדו לכבוש את ירושלים וה„משולש“; המצרים — ראו כיעדם העיקרי את תל-אביב וכמשני (אולי יותר נגד הירדנים מאשר נגד היהודים) — את ירושלים. המתקפה המצרית הקיפה בהדרגה כמעט שלוש חטיבות ויחידות לאבטחת קו-התחבורה. המתקפה העיקרית נעה מאיזור-הריכוז ברפיח אל עבר תל-אביב, בדרך הראשית. ההנחה היתה: להגיע מהר לת"א, ובשלב הראשון רק לסלק אותם מכשולים בסביבת ציר-תנועה זה המסכנים אותו. למשל: אם ההנחה היא שנירים היא בסיס מסוכן — תוקפים אותה; אם ההתקפה נכשלת, אך מצליחים לנטרל את המקום — הרי שממשיכים בהתקדמות צפונה. בו בזמן תוקפים את כפר-דרום. גירים נמצאת במרחק 5 ק"מ מהכביש, אך כפר-דרום רחוקה ממנו רק כקילומטר. אולם גם כאן, משניסו לכבוש ולא הצליחו — מסתפקים בנטרול. כך הגיעו, אחרי עזה, עד ליד-מרדכי — אשר ישבה ממש על הכביש. בהתקפה-אחר-התקפה, ביתרון-כוח גדול מאוד, ובהעדף עדיין האפשרות לבוא לעזרת יד-מרדכי בכוחות-שדה, הגיעו לשבירת הכוח-המגן. ההתקדמות נמשכת (נראה-נא את הדברים לרגע, מנקודת-ראות „מצרית“). אָמנם, הישראלים נלחמו יפה, ושולם מסידמים בעד ההתקדמות — אבל מתקדמים. לאחר שהשקיעו כ-5 ימים בהתגברות על יד-מרדכי, מקדישים בכל-זאת פרק-זמן דומה לתנועה תוך התארגנויות שונות עד איסדוד — ולאחר שמגדל נתפסה עוד בסיום הקרב על יד-מרדכי, בהניחם לעת-עתה לניצנים הסמוכה לכביש. כאן כלה, כנראה, במידה מסוימת אורך-הנשימה שלהם. בליל ה-23 ביוני נערכה עליהם התקפה מתואמת באיזור איסדוד על-ידי כוחות מחטיבות „גבעתי“ וה„נגב“; ועוד לפני זה הופיעו גם ראשוני מטוסינו. תשעה-עשר ימים לאחר שהכוח המצרי הגיע אל אשדוד (בליל ה-7—8 ביוני) בא גם הנסיון הראשון שלנו לסכן מוחשית את עורק התחבורה וההספקה (והנסיגה) של המצרים על-ידי תפיסת הגבעה 69 הסמוכה מאוד אליו ממזרח — ועל-ידי כך ליצור גם גורם בלתי-ישיר (קרי-עקיף) לבלימת אפשרות ההתקדמות מאיסדוד צפונה; ואם כי תפיסת הגבעה 69 באה שעות-מספר לאחר שעלה בידי המצרים (שהחלו לחוש בצורך לבסס את מעמדם באיסדוד) לכבוש את ניצנים — ואם כי הגבעה עצמה נכבשה שוב על-ידי שריון ורגלים מצריים — בכ"ז צוינה על-ידי כך האפשרות של סיכון עורפם על-ידי כוחות-השדה שלנו. נוצר בודאי הרושם שהמשך התנועה ברצועת-התקדמות כה צרה וארוכה — סיכון בו. מכל מקום — הם נעצרו באיסדוד.

סמוך להגיעם אל איסדוד החליטו, כנראה, המצרים להתרחב

לעבר האגפים, שלא להיות אנוסים להתקדם תמיד בציר אחד בלבד. במקביל להתקדמות שתוארה כאן, כבר הושלמה אז ההתקדמות בציר עוג'ה-אל-חפיר-רביבים-באר-שבע-חברון. גם בציר זה היתה נקודה קטנה שנראתה כמפריעה — בית-אשל — ונערכו עליה התקפות מספר; אלא שגם היא לא היתה גורם אשר ימנע חופש-תנועה בציר זה. עתה הוקם מגע בין הציר עזה-מגדל-איסדוד לציר באר-שבע-חברון, על הקו מגדל-פלוג'ה-בית-ג'וברין-חברון. המצרים ניסו אף להרחיב את השטח הכבוש — על-ידי התקפות על נגבה וב-מקצת גם במעין „תנועת מלקחיים“ בכיוון אל ג'וליס והלאה, מזה ואל בית-דרס, מזה. אלא שעתה נפסקה ההתקדמות המצרית. בנגבה ניטשה מערכה לא-קלה. לא מן הנמנע הוא, כי העובדה שבכל מהלך המלחמה עד אז לא התקדם אף צבא ערבי אחר באותה מידה — היתה אף היא בין הגורמים לשיקול הפיקוד המצרי להמנע מנסיון לתנועה נוספת קדימה. על כל פנים — מגמתם נשתנתה. הם ניסו עתה לסגור, עד כמה שניתן, את ה„קו-העליון“ המחבר בין שני הצירים — ולקבוע עובדה פוליטית, שתעמיד את כל השטח הזה לרשותם. בעיקרו של-דבר — על קו-החזקה זה נלחמו הם גם ב„עשרת הימים“ (19—8 ביולי).

למעשה, רואים אנו כי עד תום קרבות „עשרת הימים“ מושתת תים מהלכי-היסוד במלחמה בדרום על יזמות המצרים — לנוע קדימה, או לסגור את המערך; כי חופש-הפעולה בידיהם — לפחות, כרקע כללי למתרחש. אך היערכות הכוחות המצריים שנסתמנה, בקוים-כלליים, בשלהי „עשרת הימים“ היתה כבר ביסודה, כתוצאה מבליתם (בחלקה — לרגלי אי-הצלחתה של ההתקפה המצרית לעבר הסואפורים) היערכות הגנתית: חטיב-בה — סביב איסדוד; חטיבה אחרת — כששלושת (מאוחר יותר — ארבעת) גדודיה פרוסים בקו ה„צומת“-עיראק-סואי-דן-פלוג'ה-עיראק-מנשיה; וגוף שלישי, לאבטחת-התחבורה, מחולק לאורכה של דרך-החוף (וכן „חטיבת-מתנדבים“ — בהר-חברון).

הנגב נשאר איפוא מנותק; עתה הוחלט במטה-הכללי לערוך מבצע לפריצת הדרך אליו (דבר המסמן את נטילת היזמה בידנו גם בחזית זו, כפי שכבר נעשה בצפון ובמרכז. הזמן שהיה ברשותנו לפעולות, בטרם תבוא הפרעה מצד נציגי או"מ, היה מוגבל. שלוש חטיבות רוכזו למבצע זה — אשר כונה על שמן „גייס“ — „גבעתי“, „יפתח“, „סרגיי“ (כינוי למפ"קדת חטיבת-הנגב) — ובצדן גם גדוד טנקים, גדוד 82. ביסוד תפיסתו של מבצע זה הונחה הגישה הישירה: לפרוץ לנגב בקטע קשה ומגוון-למדי של המערך המצרי: פלוג'ה-עיראק-מנשיה. כלומר, ללכת בדרך הקצרה-ביותר להשגת המטרה. זוהי, בעיקרו-של-דבר, „גישה-ישירה“. וזאת — לאחר שימים אחדים לפני-כן לכד „גדוד-הפשיטה“ ה-89, שהיה בפיקודו של מ. דיין, את כרתייה ופתח בזאת לכאורה את הדרך. אלא שחופש-הפעולה היה עדיין בידי המצרים. הם השאירו בידינו את כרתייה — והקימו שבעה מוצבים חדשים מדרום לה, וסתמו על-ידי כך את המעבר לנגב.

ההפוגה כשלעצמה הבטיחה למצרים חופש-פעולה בענין זה. אותו נסיון-פריצה קודם בכיוון כללי זה — הוא שהשפיע עתה על אופי המבצע. שכן, לכאורה אף הושגה בנסיון ההוא הצל-

מבצע „גייס” — אשר, אולי בגלל חוסר-הזמן, הושתת על גישה ישירה טיפוסית — לא השיג מטרתו. פרט לתפיסת ביר אבו-ג'אבר שליד תל-אל-קונייטרה. הדרך לא נפתחה.

על יסוד לימוד מבצע זה — בתנאים אחרים וללא סייג-זמן לתכנון — תוכנן מבצע „יואב”. ביסודו — אותה ההיערכות, עם התחזקות מסוימת מבחינת הכוחות. תחילה, הוקצו אותם הכוחות בדיוק כאשר למבצע „גייס” („גבעתי”, „יפתח”, „סרגיי” + גדוד 82). אָמנם, הפעם היתה שהות למנוחה והת-כוננות — אך סדר-הכוחות לכאורה לא נשתנה. היה הבדל בכך שהכנסת גדודי חיל-משמר איפשרה הפעם לגדודי „גבעתי” (פרט לאחד) להתפנות להשתתפות פעילה. אך העיקר הוא שבתכנית המבצע, ובמטרותיו, היה שוני.

המטרה הראשונה — על-ידי התקפה על האויב בשיטה עוקפת להשיג חופש-פעולה כנגדו; כלומר: בשלב הראשון לא לפתוח קודם-כל את הדרך — כי אם להשיג חופש-פעולה; והשגת כל היתר תתאפשר אז ממילא. ובהנחה שבדרך זו תושג המטרה — יש לפעול בכל הכוח. במצב כזה אפשר אף ליטול סיכון לגבי מערך-הגנתך שלך. חברי משקים, מכל גיל וכושר, נקראו והוכנסו לעמדות; וכאמור, הוצאו כל הגדודים (פרט לאחד משל „גבעתי”) מגזרותיהם ושוחררו להתקפה.

מפנה זה נתאפשר על-ידי שניתן היה עתה לתכנן את הזמן באופן רחב יותר, לסדרה של מהלכים — אשר בצירופם ישיגו, בשיטת הגישה-העקיפה, את התכלית. לכן, המהלך הראשון במבצע הוא לפעול לניתוק כוחות האויב במקומות החשובים ביותר, ולבידודם; לנתק בלילה הראשון על-ידי גדוד של „גבעתי” את הכוח המצרי ממזרח, מעבר בית-ג'וברין, ליד חרבת-אר-ראעי, דהיינו — במקום שכיבושו לא הצריך מאמץ, ושעם הדיפת התקפות-הנגד עליו נוצרה בו, בהשקעה מינימלית, חסימה ברורה (בתיאור זה אינה נכללת תמונת הצד האווירי, שהיתה חיונית אף היא).

המקום השני — רגיש אולי עוד יותר — לתקיפת „טריז” היה בית-חנן. בתכנון הראשון חשבו על סביבת יד-מרדכי. במרוצת הזמן התברר שהיא מוחזקת. אם אפשר להשיג את התכלית — ניתוק — מבלי לכבוש, הרי הדבר עדיף. לכן הלכו אל בית-חנן. בדיעבד, לא הושגה שם חסימה מלאה — אך זהו ענין בפני-עצמו.

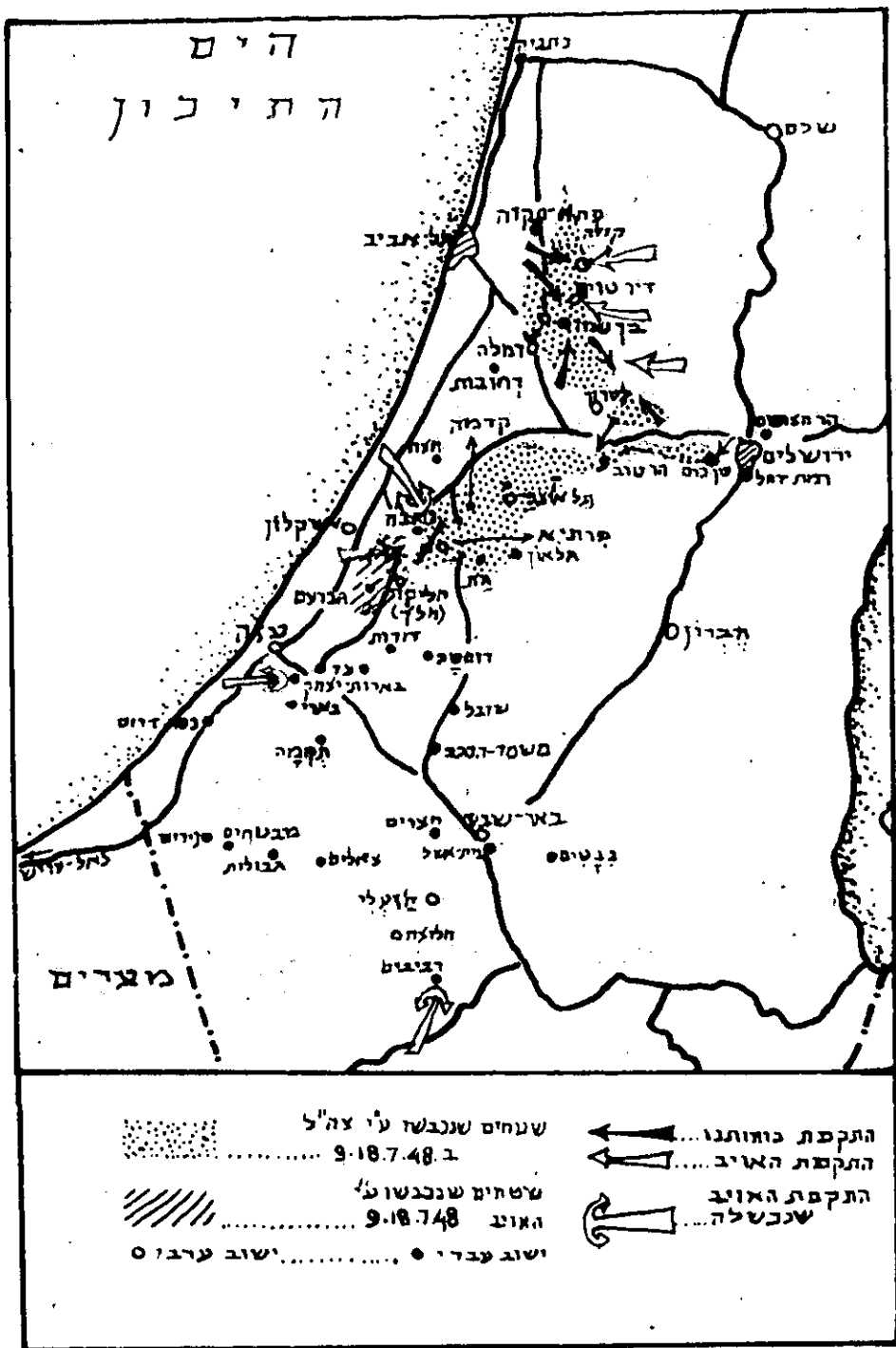
המהותי בשלב ראשון זה היה: בתחילה — ללכת לא אל מקום שבו מחכים לך; והרי עובדה שלא נמצא בשתי נקודות-חסימה אלו כוח. אך המטרה היתה ניתוק הצבא המצרי — וזה ניתן על-ידי שני מהלכים אלה.

השלב השני שבתכנון המקורי נועד להוות — בלילה השני — המשכו של הניתוק: הקמת חסימה מעברם האחר של מערכי הגדודים המצריים שבפלוגיה ובעיראק-מנשייה — וניתוקם מהמערך המצרי שברצועת-החוף. את מקום-החסימה שם צריך היה כבר לכבוש — ואח”כ היה בא תור הכיתור הראשון, של מערך פלוגיה, והתחלת ההשמדה; ולשם כך נדרש להעביר בפרצה ולהפעיל, גם כוח שיש ביכולתו לחוץ: לפי התכנון, החטיבה המשוריינת וגדוד 7 מחטיבת „הנגב”. החטיבה המשוריינת היא איפוא שצריכה היתה ככוח-מחץ להשתתף — בעקבות שלוש חדירות-הניתוק — בהשלמת כיתור האויב שנותק; אך בעיקר שמורה היתה לשלב השמדתו. אלא שעתה

חה; אך מכיון שחופש-הפעולה טרם עבר אז לדיננו, הרי המצרים רק „זזו”, כאמור, כשני ק”מ דרומה, לשורת-מוצבים חדשה. עתה הוחלט על-יכן שפריצה בקטע צר, העוקפת בעצם את המערך העיקרי, אינה מתאימה כאן; ושיש לכבוש את נקודות-המשען העיקריות של המצרים בגזרה זו: פלוגיה ועיראק-מנשייה. מבצע הבנוי על גישה כזו איפשר — וגם הייב — ריכוז כוחות. חמשת גדודי „גבעתי” צריכים היו להחזיק את הגזרה — אך את כולה: שכן לא ניטל מהצד השני חופש-הפעולה — והלז עלול היה לנסות לפרוץ בכל מקום בגזרה. אחד מגדודים אלה (53) צריך היה לכבוש את עיראק-מנשייה; הגדוד-הראשון של הפלמ”ח — את פלוגיה; גדוד הטנקים חייב היה לנצל את ההצלחה ליד פלוגיה ולהרחיב את ההבקעה לאבטחת המעבר לנגב. על חטיבת-הנגב היה להבטיח בסיס לפעולה זו מצד-דרום.

מכל הכוחות האלה (שלוש חטיבות) פעלו אותו לילה חלק מגדוד 53 והגדוד-הראשון וכוח קטן מחטיבת-הנגב. הכוח מגדוד 53 עלה — ולא הצליח; יש וקורה כזאת. לגדוד של „יפתח” היתה בתחילה הצלחה מסוימת. הוא חדר לפלוגיה, אף שנתון היה שם בבעיות. בינתיים התחיל לסגת לעיראק-מנשייה — ונסוג גם הגדוד-הראשון; לגדוד הטנקים לא היה עתה מה לעשות.

מבצע „דני” ומבצע „עשר המכות”

ליד בית-חנן אָמנם חסמנו עד כ־500 מטר מהחוף. אך דרך „הסדק” הזה יצאו והסתלקו (אף כי השאירו חלק מצידון) כשתי חטיבות מצריות, מפקדות ועוד יחידות.

נכון אמנם שבאף ספר צבאי אין ציון לאפשרות כזו — אבל עובדה היא כי כ־500 מ' מנתיב-נסיגה זה שבחולות שפת-הים נמצא גודד, על מקלעיו; והמצרים בכ"ז הסתלקו. אין זה שייך, בעצם, לסוגיית הגישה-העקיפה — אך זה שייך לתנאי הלחימה שלנו.

מה סיכומם של שני מבצעים אלה, זה מול זה?

ב„גייס” היה ביטוי אופיני לגישה-הישירה: שבירת ההתנגדות; אך למעשה לא הושג דבר (שאלה נפרדת היא האם התאימו או המסיבות להשגת המטרה). ב„יואב”, שהיה בנוי בראשיתו על גישה-עקיפה, על שאיפה לשלול מהאויב את חופש-הפעולה ונכונות להניח השמדתו לסוף (אם לא יבוא בינתיים חיסולו מאליו) — לא הושג כל מה שמבצע זה יכול היה להשיג; וזאת בשל היתפסות לגישה-הישירה, והפעלה מוקדמת-מדי של האמצעי העיקרי שעתיד היה להידרש אם לא תבוא ההכרעה הסופית מעצמה.

אין לדעת האם ההיסטוריה-הרשמית העתידה שלנו תהיה תמימת-דעים עם הערכה זו שאינה אלא דעת פרט, של מבצע „יואב” — הנחשב בצדק למבצע גדול. אך מבצע זה משמש

בא שינוי בתכנית. במקום גישה-עקיפה, היוצרת — במחיר של מקצת סבלנות — את התנאים, בא נסיון „לשטוף” חזיתית את המערכים המצריים — בהפעלת השריון בגישה ישירה, לא-עוקפת (היה זה בבוקר שלאחר שתי החסימות הראשונות — ומבלי לחכות ל„טריוו”, השלישי, ב„צומת” שהועד ללילה השני). אָמנם, החלטה זו נתקבלה תוך היסוס; ואכן, כשעלו גודד הטנקים (כמעט כולם מדגם „הוצ'קיס” הקל) עם גודד רגלים, על עיראק-מנשייה — נכשלו בהתקפה ישירה זו, סבלו אבדות והעיקר — הפסידו טנקים במספר אשר אָז היה מספר ניכר, ולא השיגו דבר. ולפי מצב כוח-השריון שלנו אָז נשארנו ללא יכולת להפעיל שוב שריון בימים הקרובים.

כך כבר בתחילת המבצע איבדנו את המכשיר העיקרי לשלב השלמתו; שכן אין די בכיתור, נחוצה אח"כ גם היכולת להשמיד את האויב. ביחידת הטנקים שנתדלדלה אבד לנו המכשיר להשמדה, אָם כי נשארו לנו הכלים ליצירת תנאים להשמדה — לביצוע השלב המכין (שבהגדרתו הנ"ל של לידל-הארט).

עתה, כשאבד בפתח המבצע, בשל מהלך „ישיר” אחד, הסיכוי להגשים כדיוקה את התפיסה שהונחה מלכתחילה ביסוד המבצע — בא שוב תורם של הכלים ליצירת התנאים: תחילה גודד 51, ואחר-כך גודד 54 וגודד 52. אָמנם, לפי כורח המסיבות הטקטיות פעלו הגדודים 51 (שגם בתכנית המקורית צריך היה לכבוש בלילה השני את משלטי ה„צומת”) ו-52 בגישה ישירה-כמעט; ואכן היו שני קרבות אלה — תחילה הקרב על קבוצת-המשלטים 113 ו„הצומת” ואחר-כך הקרב על מוצבי חוליקאת (גודד 52 ו-54) — מן הקשים שבקרבות-ההתקפה במלחמת-השחרור. כך, בשני שלבים (ב-17—16 וב-20—19 בספטמבר), נפרצה הדרך עד לנגב-המנותק; ולב-סוף, בזינוק-הפתעה של החלק הנותר של חטיבת-השריון בשיתוף עם יחידות מ„חטיבת-הנגב”, נלכדה באר-שבע.

היה זה מבצע שהצליח יותר ממבצע „גייס”, השיג מטרות, יצר תנאים להשמדה; אבל את ההשמדה — לא השיג. לא תיאורם המפורט של המהלכים הוא עניינו כאן. אך ביסוד המבצע היתה התפיסה של גישה-עקיפה, יצירת תנאים להשיג מדה — ואח"כ, אם לא יבואו התפוררות הכוח-האויב וחסולו ממילא, נחוץ היה להשיג את השמדתו באמצעות כלי מתאים. אפילו היתה אחת ההתקפות נעצרת — גם אז היה מאון הכוחות נמצא מופר על-ידי „יצירת התנאים” העקיפה והבטחת חופש-הפעולה לעצמנו ולא היתה מניעה להמשיך בפיתוח המבצע; אלא שבגלל הפרת תפיסת-היסוד, אשר אירעה בפתח המבצע — אבד הכלי שנועד לקצור את הפירות של סך-הכל הפעולות אשר יצרו את התנאים להכרעה. והמטרה — לא במלואה הושגה. יתר-על-כן: תכנון צבאי — אין להפרידו מנתונים פוליטיים. תיאורטית, אליבא דכל בית-ספר צבאי, חטיבה שנותקה משתי האחרות וכותרה — הרי זה, לפי „כללי-המשחק”, נצחון בטוח. אך כשישנן הכרעות או"מ, הפוגות ומגבלות פוליטיות — עשויות הן לגרוע מן התנאים להשגת הכרעה, אשר לכאורה נוצרו.

ועוד אי-שלמות היתה בהשגו הגדול של מבצע „יואב”. כשם שלא הושגה ההשמדה הסופית בגזרת פלוג'ה-מנשייה כן לא הושג ניתוק מלא — וממילא אף לא השמדה — באיזור-החוף.

לגישה העוקפת: יצירת תנאים לחיסול — ואחר-כך החיסול עצמו.

השלב השני לא בוצע בשיטת הגישה העוקפת (מסיבות שמקורן אינו חשוב כאן). בדומה למתכונת הנסיונות הקודמים נערכה על לטרון התקפה ישירה, ולו כפולה, על-ידי גדוד מחטיבת „יפתח“, מזה וגדוד מ„הראל“, מזה, על כל תוצאותיה השכיחות של גישה ישירה; בסיכום — אי-הצלחה.

שוב הומחשה כאן, על-ידי דוגמאות אלה שנבחרו משני שלביו של המבצע, משמעות מושג „הגישה העוקפת“, כפי שהיא נראית לכותב טורים אלה: עריכת המבצע לפי קו שהנו בלתי צפוי ופותח אפשרויות פעולה אלטרנטיביות — כשהתכלית היא להשיג בהקדם חופש פעולה וליצור תנאים להשמדת היריב או להשגת המטרה בצורה אחרת. מגמות אלה נתקיימו בגילויים שונים בשלבו הראשון של המבצע — והן הוזנחו בשלבו השני.

יש לציין, כי לגישה העוקפת היו גם גילויים והשפעות שליליים במלחמת-השחרור, ובמידת-מה גם לאחריה. שכן, הגישה העקיפה אינה בבחינת תרופה-לכלל ובכל-עת. יש וכדי לבצע מבצע נרחב-יותר באורח עקיף חייב הנך תחילה להגיע — ולו באורח-פעולה ישיר — בכוח ידוע אל מקום מסוים. שהרי לא תמיד מניח לך כלל-המעריך את הסדקים הנחוצים; ולעתים אף צריך ליצור את הסדקים על-ידי גדוד או חטיבה שלגביהם לא תהיה הפעולה עקיפה כלל אלא שבאמצעות השגם זה תיפתח דרך אל גישה-עוקפת.

והרי כך עלו במבצע „יואב“ גדוד 51 וגדוד 52 על חוליות של מערך מבוצר, שהיה גם דרוך לקראת התקפה עליו.

ברם, מרוב חיפושים אחר גישה-עוקפת יש והגיעו למסקנה, כי אין מנוס מלקבוע שיטה האומרת שיש תמיד לעקוף יעדים מבוצרים, מבלי לעלות עליהם. היו זמנים בהם חדר לתודעתם של אנשים לא-מעטים פירוש מוטעה זה — והשתמע ממנו, כביכול, שעליה-בכוח על יעד מבוצר היא בכלל מעשה סכלות. כמובן שלא כך הוא הדבר. נכון, שלביצוע התגברות כזו על יעד צריך תמיד להבטיח עצמה מספקת באותו מקום. אך כשמדובר בגישה-עוקפת במתכונת כללית רחבה — לא תמיד קיימת האפשרות לחמוק ולעבור בקטע מסוים של מערך-האויב, על-מנת לאפשר את מימושה של הפעולה העקיפה. יש והכרחית לכך, תחילה, הבקעה „ישירה“ או ישירה-למחצה.

זאת ועוד. לעתים, למשל אחרי מבצע „יואב“, אין מצליחים לפתח את הגישה העוקפת עד להשלמתה ויש ומסגרת התנאים להשמדה מתגלית כבלתי מספקת. בשל מסגרת הזמן, ולעתים אף בשל שינוי בתכנית, או בשל העדר האמצעים המספיקים — אין משיגים השמדה מלאה. מבחינה ידועה, אירע דבר דומה גם במבצע „חירם“. על כל פנים, בדרום, לאחר שנותקו כוחות מצריים ניכרים — מנעה מדי-פעם התערבות מבחוח את השמדתם; ובכך התגלה גם גורם הזמן. מדי פעם הגענו ליצירת תנאים להשמדה — אך לא להשמדה עצמה.

אין לכחש, בזכות מבצעים אלה הושג כיבושם של שטחים נרחבים (מרבית שטחי הדרום — פרט לרצועת עזה). אך גם ב„כיס-פלוגה המנותק לא הגיע הדבר, לאחר הצלחה ביצירת התנאים, לידי השמדת הכוח. ואם כי יתכן לפרש זאת ככש-לונה של חטיבה זו או אחרת (ונגד ה„כיס“, למשל, תמיד

(109 בעמ' 34)

דוגמה מצוינת להצגת ענין הגישה העקיפה — וביחוד משום שהופעלו בו, באותה גזרה, בערך אותם הכוחות עצמם כב-מבצע „גייס“. אמנם, בהמשכו הוסיפו גם חטיבה „עודד“ (9) — אך זה כבר מתיחס להעמקת ההשגים הראשוניים ונראה כי היתה זו שגיאה. היא באה לפעול נגד ה„כיס“ המכותר במקום כלי-ההשמדה שאבד, ונעה לאותו קטע, בין פלוגה לכרתייה (בו נועדה קודם לפרוץ החטיבה-המשורית); ובדיעבד היתה זו גישה-ישירה-שבישירה, כלפי המערך שהחל הופך עתה הקפי. חטיבת „עודד“ סבלה אבידות — ולא הבקיעה. שכן, בהרבה אבידות או במעט — על-כל-פנים, ללא עצמה מספקת אין משיגים הכרעה; כי אפשר לנקוט בגישה-ישירה — כש-מצויה עצמה כזו המקנה יכולת להתגבר, ולו אף תוך אבידות רבות; או כשקיימת עדיפות מכרעת בחימוש. אך שני הדברים היו לנו רק לעתים רחוקות — וממילא לא באה אפשרות זו לידי ביטוי מלא.

נמצא איפוא, כי את מיטב הדוגמה להארת ענינו — לחיוב ולשלילה כאחד — אפשר למצוא אף במבצע „יואב“ עצמו. מבצע „דני“ — הוא דוגמה מענינת אחרת.

לכותבי-היסטוריה תהיה פרשת לטרון, שעל הדרך לירושלים, בגדר אב-טיפוס לגישה-הישירה בהתגלמות חולשותיה במלחמת-השחרור. אכן, יש ומקום מסוים הופך במהלך ההיאבקות לסמל — ואזי מיטשטשת לגביו תחושת ערכו הצבאי הממשי. ובכך ודאי גם ההסבר לקורות-לטרון במבצע „דני“.

המטרה שהוגדרה בפקודת-המבצע של המטכ"ל היתה כיבוש לוד, רמלה, לטרון — ואפילו רמאללה; שהרי בפקודה נקרא המבצע בשם הרשמי „לרלר“ — ראשי-התיבות של ארבע הערים. לראשונה הופעלו עתה מספר חטיבות בפיקוד אחד; אך המפקדה לניהול המבצע מונתה רשמית רק 60 שעות לפני צאת האנשים למסע; אם גם בפועל זה לא היה בדיוק כך.

גם כאן היו בתכנון ניואנסים שונים. אך אין מבחינתנו חשיבות רבה לפרטי ההיערכות. העיקר הוא: התכנית לשלב הראשון היתה סגירה של מרחב לוד-רמלה (זרוע-הצפון — הטיבת-השריון, גדוד מ„אלכסנדרוני“ וגדוד מ„קריית“; זרוע-הדרום — חטיבת „יפתח“). דהיינו: שוב, בשלב-המשנה ההתחילי — יצירת תנאים, סגירה, גישה-עקיפה; ואח"כ — כיבוש לוד ורמלה המכותרות. יצוין, כי לתכנון זה קדמו כשלונות של נסיונות גישה חזיתית באותה גזרה. אף השלב השני נועד להתבצע בדומה: תנועה בכיוון מעלה-החמישה, כשלטרון „נשארת בצד“ ואינה מותקפת.

לא כאן המקום לעמוד על פרטי המבצע — אך, מכל מקום, השלב הראשון בוצע בהתאם לתכנית. תחילה באה הסגירה — ואחר-כך הריצה הנודעת של גדוד 89 לתוך לוד ורמלה; אותו מבצע בתוככי לוד ואל רמלה, שלא הביא אמנם לכיבוש — אך הביא לידי ערעור הנכונות להתנגדות. ההשתלטות על העיר על-ידי הרגלים של „יפתח“, שסגרו מעבר דרום-מזרח וקרבו עתה אליה, באה בלילה.

אכן, לו חל איחור בהכנסת כוח-רגלים זה לעיר — לא היה מושג דבר. שהרי עובדה היא, כי למחרת ביצע הלגיון כמעט אותו דבר, על-ידי פריצה של כוח משורין ללוד דרך כל רחובותיה — אך בהבדל שבעקבותיו לא בא כוח אשר ינצל את ההימום שהושג. סיכומו של דבר, השלב הראשון היה ביטוי

שבמצבים כאלה מתרכזת השפעתו של המטוס בראש-זרע שונה בתחומי מרחב קווי-אספקה-ותנועה — כגורם מירט מטוסי-אויב וכמסייע ל"כוחות שטח" (כוחות-יבשה וכלי-שיט על-מימיים) הפועלים במרחב זה.

עם זאת יש לזכור כי מגמת-התפתחות זו עשויה להתאזן במידה לא-קטנה על-ידי טילים נישא-מטוס — כשבצד טילי אויר-אויב, המשנים את תנאיה של לחימת-מטוס-במטוס, מופיעים עתה טילי אויר-קרקע, העוזרים למטוס-המפציץ להמצא מחוץ לטנח של טיל-הגנה-קרקע-אויב, ובכל-זאת לפגוע במטרה.

יתרון חופש-התנועה, שניתן להשיגו על-ידי הזכיה בעליונות באויב, חשוב לא רק מבחינת הבטחת חופש-התנועה של גיי-סותיך במובנו הצר; פירושו, למעשה — האפשרות לשלוט במרחב-הלחימה. מכאן, שכוחות היבשה והים אינם צריכים לחכות בפעולותיהם עד שתושג העליונות באויב. באותו זמן עצמו שעוסקים בהשגתה של זו — עליהם להשיג את חופש הפעולה בים וביבשה; כי כך יושג המאמץ העל-זרועי — שהוא העשוי להביא להכרעה.

המונח "ארתעה" הוא בהחלט מונח המתיחס למצבים ולצעדים שלפני פרוץ פעולות-איבה; ואילו ה"כושר לנצח", ה"כושר להשיג עליונות באויב" — אלה הם מונחים ומושגים של

התמודדות-בפועל — כלומר חלים הם על מצבים שלאחר פרוץ פעולות-האיבה. הרי שהגורם המקשר שני מושגים אלה (נניח — בתחום האוירי), של "ארתעה" ושל ה"כושר להשיג עליונות באויב", הוא בהכנות לקראת פעולות-האיבה, וברצון שבכל המגעים עם האויב — ובתוך זה בראש וראשונה אלה הקורים עוד לפני פעולות-האיבה — תהיה ידנו על העליונה. אם בכל מגע שלפני פרוץ פעולות-האיבה תהיה ידנו על העליונה — כלומר, אם נזכה להצלחה מוחלטת בכל מגע עם האויב, ולו מגע קצר-ביותר בו ניסה לפגוע בריבונותו — הרי נוכל לבסס ולהגדיל על-ידי כך את כושר-ההרתעה. מצב הרתעה כזה, וכוזה בלבד, יקנה לנו יתרון איכותי חשוב אף עם פרוץ פעולות-האיבה; ודומה הוא ליתרון שישנו לרץ טוב כבר בהמתינו על "קו הזינוק". השגת "העליונות באויב" הוא מושג של התמודדות המתנהלת כבר בפועל; אכן אסור להתעלם ממשמעותן של הצלחות בקרבות המת-חוללים במגעים שלפני פרוץ פעולות-האיבה הכלליות. והמדור בר הוא לא רק בהשפעתן לגבי הכושר לזכות בעליונות בקרב, לכשתבוא המערכה — אלא גם בהשפעתן על מידת היותנו כוח מרתיע, העשוי אף למנוע או לדחות את בואה. חשוב לא לשכוח שהשגת חופש פעולה הוא לא רק הכרח "אויבי", אלא הכרח כלל-זרועי. כי חופש הפעולה הוא תנאי להשגת הכרעה — ולעולם אינו תחליף לה.

הגישה העוקפת במלחמת העצמאות

(המשך מעמ' 112)

הופעלה, בערך, חטיבה אחת) — אין די במענה זה. האמת היא, שהצלחתנו בישומה של השיטה-העקיפה במלחמת-השחרור היתה חלקית — אם כי הושגו על-ידיה תוצאות גדולות. במקרים אחדים היינו ממש אִמְנִים במלאכה השנונה של יצירת תנאים. נראה, כי שניים הם הגורמים אשר פעם אחר פעם — בין שהיה זה במבצע "דני", או ב"יואב", או ב"חירם", או אף ב"חורב" — מנעו מאתנו את הפקת מלוא ההשג המיוחל. נסיון-המלחמה אישר את אשר ניתן היה למצוא גם בהלכה הצבאית: בשביל למחוק אויב שכותר — יש לרוב צורך ביתרון-כוח גדול באותו מקום: או במספר (בתנאי-חימוש שוים בערך), או בחימוש. אם אי-אפשר ליצור יתרון כזה — יש בדרך-כלל צורך בזמן מספיק, בשביל שתהיה לעובדת-הניתוק השהות לבוא לביטויה המלא והמוחשי. מסיבותיה של מלחמת-השחרור מנעו מאתנו לרוב שתי אפשרויות אלו.

במסיבות אלה, ובתנאים בהם פעלנו אז — הפרשי-כוח לא גדולים ואמצעי-השמדה מוגבלים — נתגלתה הגישה-העקיפה ה"טהורה", כאשר ננקטה באופן נכון, כמכשיר ראשון-במעלה להשתלטות על שטחים. היא ערערה לא-פעם את שיווי-משקלם של מערכי האויב. היא, בפני-עצמה, לא הספיקה בדרך-כלל להשמדת כוחותיו. השגת תכלית זו שמורה, כנראה, לצירופיהם השונים והמשתנים של שלושה "מרכיבים": יתרון-כוח מכריע במקום הדרוש; משך-זמן הולם; איזון נכון בשילובם של יסודות גישה-ישירה, או ישירה-למחצה, במסגרתו של מבצע עקיף-גישה.

אכן, לאחר כל הגדרות והסתייגויות אלה — המבצעים עקיפים הגישה הם שנתנו את ההשתלטות על איזור חיוני במרכז הארץ, הביאו לשחרור הגליל, הנחילו לנו את מרחב-הדרום. בגבולות אלה — "הלך לנו לא רע".